

Földi József

JÁSZÁROKSZÁLLÁS ÉS A CSÖRSZ ÁROK

Jászárokszállás neve

A Jász előtagot nem szükséges magyarázni, nyilvánvaló, hogy egyrészt a jász ősökre utal, akiket a település lakói évszázadok óta büszkén vallanak elődeiknek, másrészt azt a tudatos vállalást is jelképezi, hogy ez a település tagja, része a Jászágnak, mint földrajzilag körülhatárolt tájegységnek, valamint a jászok közösségének.

Városunk és a Csörsz árka elválaszthatatlan kapcsolatban van egymással. Bél Mátyás 1731-ben pontosan tudta, hogy településünk a Csörsz árkától kapta a nevét. Az első – jelenleg ismert – írásos említés 1356-ból való, amikor is egy oklevélben Arukmelléke néven szerepel a mai Árokszállás. Ez a név 1366-ban Arukmellék szállásra módosul. Hevesújvár vármegye 1366. május 27-én, Verpeléten megtartott közgyűlésén Pásztói Domonkos fia tiltakozik az ellen, hogy Pásztó, Hasznos és Tor szántóföldjeit, erdeit, rétjeit stb. az Arukmelléki szállási philisteusok (és mások is) jogtalanul használják. Ezért a nádor, Konth Miklós, május 30-án hiteles oklevelet állított ki a panaszos részére, melyben megtiltja a jogtalan használatot. „Ez az oklevél kiváló érdekességgel bír, mert a mai Jász-Árokszállás ebben van említve legegyszerűbben, s régi neve Árokmellékszállás volt. Ezen árok az ugynevezett Csörsz árka, melynek mellékén telepedvén meg a jászok egy része, szállásuk Arokmelléknek neveztetett, mi később, jelesen már 1396-ban Arokszállásnak rövidítettet, s lassanként betemetvén a szálláson keresztülvetető régi árkot, megalakult Árokszállás Jász község.” (Gyárfás III. kötet 97-98. o.) Lazarus diák 1528. évi híres térképén már szintén Árokszállás néven szereplünk. Ez az alak lényegében megfelel városunk mai nevének, melyhez hozzájött a hovatarozást jelző Jász előtag.

A szállás utótagot Gyárfás a következőképpen determinálja: „A szállás tehát olyan föld, melyet valaki első letelepedéskor, megszálláskor nyert, mely nemzetség s ennek tagjainak örök tulajdonává vált, s mely nem kir. adomány, hanem osztály utján volt az utódokra nézve megszerezhető; s éppen ezért örökségnek neveztetett; míg a később beköltözött jövevény nemzetségek örökségeinek alapja kir. adományozás volt.” (Gyárfás III. kötet 441-442. o.)

A Csörsz árok

Az árok első – jelenlegi ismereteink szerinti – említése egy 1067-ben kelt oklevélben történt. A Zásztly apátság alapító levelében – többek között – ez áll: „magna fovea, huae protensa usque ad Aroksceguj tendit.” Egy, 1396-os oklevél – mely Árokszállást érintő határjárásról szól – magnum fossatumnak (latin fossa = árok, levezető árok, csatorna, barázda), magyarul nagy ároknak nevezi az árunkat. Érdekes, hogy a

Csörsz árok egy szakaszát, méghozzá a csányi határ felé futó szakaszát mi is Nagyárok-nak nevezzük. Gyárfás ismerteti az oklevelet (III. kötet 114. o.), melyben megemlíti, hogy a nagy árok egészen Borsod megyéig, Szihalomig húzódik. A Csörsz árkát Székely István 1558. évi chronikája (139. lap) is megemlíti: „A csersz arokiat megwytta”.

Nézzük, mit írnak erről a híres nevezetes Csörsz árkáról a lexikonok és egyéb más források:

A Pallas Nagy Lexikona szerint: „Csörsz árka, mesterségesen készített árok a Duna és Tisza közt; két C.-t ismerünk az északi a Tarna folyótól Dormándon át a Tiszáig követhető s Ördög- és Avar-árok-nak is nevezik; a déli hosszabb: Gödöllőtől kezdve Jász-Fényszaru-n át Pát és Tarna-Szt.-Miklós közt húzódik a Tiszáig.”

A Révai Nagy Lexikona szerint a Csörsz árok „mesterségesen készített árok a Duna és Tisza közt; két C.-t ismerünk, az északi a Tarna folyótól Dormándon át a Tiszáig követhető s Ördög- és Avar árok-nak is nevezik; a déli hosszabb: Gödöllőtől kezdve Jászfényszaru-n át Pát és Tarnaszentmiklós közt húzódik a Tiszáig.”

A Tolnai Új Világlexikona régi földsánc vagy védelmi árok maradványának nevezi a Csörsz árkát. A lexikon szerint kettő ismeretes, az egyik a Tarna (a lexikonban tévesen Torna szerepel) folyótól a Tiszáig terjed, nevezik Avarárok-nak vagy Ördög-árok-nak is, a másik pedig Gödöllőtől Jászfényszaru-n át visz a Tiszáig. Lehet népvándorláskori vagy régebbi keltezésű is.

Az Új Idők Lexikona szerint: „Csörszárka, elég széles, de nem mély árok a Duna és a Tisza között. ÉK-i irányban vonul, egyik ága a Tarna folyótól, másik ága Gödöllőtől visz a Tiszáig. Geológusok szerint természetes képződmény, régi folyómeder, a nép azonban mesterséges csatorná-nak képzelte és már a XVI. sz.-ban közismert volt a hozzáfűződő monda, mely szerint Csörsz fiatal avar király ásatta volna, hogy szerelmét a száraz alföldi síkon keresztül vízi úton, hajóval hozhassa el. Tompa Mihály regében is feldolgozta e mondát. A Székelyföldön is ismernek egy C. nevű árkot.”

A Magyar Néprajzi Lexikon a következőket írja a Csörsz árkáról: „Széles, de nem különösebben mély árok a Duna-Tisza között. Eredete máig is tisztázatlan, némely szerzők római vagy avar-kori maradványnak, mások kiszáradt folyómedernek tartják. A Csörsz-árkához fűződő monda-kör elsősorban a Jászságban ismert. Eszerint Csörsz királyfi mai változataiban egy cseh főúr vagy más nagyúr árkot építtet, mivel menyasszonya csak azzal a feltétellel megy hozzá nőül, ha vízi úton, hajón jöhet a szárazföldön keresztül. Az árok ásása több évtizedig tart. Egy fiú, akinek apja kisgyermekkorá óta otthonától távol dolgozott, valamilyen jelről megismeri apját. Megöli az árkot építtető zsarnok urat.”

A Magyar Nagylexikon azt mondja, hogy Csörsz árok = Ördög árok. „Az egymástól 5-10 km távolságra húzódó három sáncvonal Bp. és Vác között indul a Dunától, átszelve a Duna-Tisza közt.” Folytatódik a Tiszántúlon, Nyíregyháza és Debrecen térségében dél felé fordul, majd lemegy egészen az Al-Dunáig. „A rómaiak irányításával az Alföldön élt szarmaták építtették a 4. sz. első felében, I. (Nagy) Constantinus (úr. 306-337) korában.”

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára: „Csörsz-árok a római birodalom védelmi sáncrendszerének maradványai az Alföld peremén.”

A régebbi kiadású lexikonok nem foglalnak állást az árok keletkezésének idejéről, sem annak alkotójáról. A többség mesterséges eredetűnek tartja, és a legújabb kiadású lexikon, illetve szótár kategórikusan kijelenti, hogy a római birodalom védelmi sáncrendszerének része, míg egy másik, de viszonylag szintén új kiadású lexikon szerint római irányítással a szarmaták építették. Általában védelmi célt jelölnek meg, bár egyes kiadványok kiszáradt folyómedret említenek, azaz természetes eredetűnek tartják az árkokat. Említésre kerül az avar eredet is, illetve népvándorláskori vagy régebbi eredetet tartanak lehetségesnek.

Az árokrendszer

Az árokrendszert általában Csörsz árkaként, vagy Ördög árkaként, esetleg Avar-árokaként, egy hatalmas ókori védőműrendszer maradványaként ismerik Magyarországon, a Duna-Tisza közti Alföld északi részén és a Tiszától keletre.

Mi, árokszállásiak mindig azt az árkot tekintjük és nevezzük Csörsz árkának, amely végighúzódik településünkön és annak határán, függetlenül attól, hogy Csörsz árok máshol is van. A monda alapján sokan úgy vélekednek, hogy az egyik árok két végpontján van Árokszállás és Ároktő. Egy másik árok Gödöllőtől vezet szintén a Jászságon keresztül ugyancsak a Tiszáig. Az biztos, hogy Árokszállás (Erdőárka, Csörszárka, Erdőmelléki szállás, Áruk melléki szállás, Nagyárok stb.) elválaszthatatlanul kapcsolódik a Csörsz árkához.

Ez az árok azonban úgy tűnik, hogy része egy árokrendszernek, melynek teljes hosszát mintegy 1.600 kilométerre becsülik. Ez az árokrendszer gyakorlatilag az egész Kárpát-medencét behálózza. Több vonulata is van. Általában három fő vonulatot szoktak említeni, az északit, melynek része lenne a mi Csörsz árkunk is, majd ettől délebbre a Kisárok vonulata a második és délen húzódik a harmadik fő vonulat. Ennél azonban lényegesen bonyolultabb a helyzet. A fő vonulatokból mellékágak indulnak különböző irányokba. Számomra erős leegyszerűsítésnek tűnik ez a hármas besorolás. Sajnos – tudomásom szerint – még nem történt meg a teljes árokrendszer feltérképezése. No de nézzük, mit mondanak az árokrendszerről a források:

Pesty Frigyes Helynévtárában írja Árokszállásról: „A város határában van...a Csörsz árok egy 2-3 öl szélességű és némely helyen 3 öl magasságú árok mely Borsod megyei Ároktő helységénél a Tisza partján kezdődvén végig jön Heves megyén a Jászságba Árokszállás várossa közepén és határán Csány alatt végződik. Ennek eredetéről ásátásáról hiteles irat nincs, hanem hagyomány szerint Csörsz (:Eörs:) vezír ásatta volna, mint mai elnevezése is mutatja. A hagyomány szerint Csány (:Chan:)on öletett volna meg az ásató vezír, innen vette volna Csány nevezetét.” „A Kis árok mely a Nagykunságban eredvén a Jászságon keresztül

jövén, Árokszállás határát választja el Berénytől és szinte Csány körül végződik, ennek eredetéről semmit sem tudni, hanem véleményem szerint a két árok köze Eörs vezér birtoka lévén, határait ezekkel kerítette, ezt pedig onnan magyarázom hogy a Kis Árok is Tisza Eörs táján kezdődik és Csányig terjed – a Csörsz (sic!) árok is Tisza Eörsel átellenes Ároktőtől kezdve szinte Tarna-Eörs mellett Csánynál végződik.”

Palugyay Imre a Jász-Kún Kerületek, Külső Szolnok Vármegye című leírásából idézek: „A jászföldet még két nevezetes árok: a Csörsz-árka és Kis-Árok hasitgatják keresztül, mellyek hihetőleg az avarok sánczolásai valának; az első Borsod vármegyében kebelezt Ároktő helységnél kezdődve Heves vármegyén át Füzes-Abony, Dormánd, Erdő-telek, Kál, Atány, Bód, Zsadány s Árokszállás határain keresztül Heves vármegyei Csány helységig vonúl el, hol mint a néprege hiszi, magyar ősvézer Kund fia, Csörsz Chánnak, sírja létezik.” (63-64. o.) A XIX. századi szerző szerint Árokszállás „Nevét „Csörsz árka”-nak nevezett azon ároktól, melly a városon már betemetve keresztül vezet, (I. a 63. lapon) kölcsönözte.”

Clementis Móric jász térképén 1855-ben feltüntette a Csörsz árkát. Ahol az árok Árokszállástól nyugatra másodszer keresztezte a Tekerő patakot, ott egy nagy kőhíd volt, és innen tovább, az árok töltésén halad az Árokszállástól Csány felé vezető pesti út.

Árkunkat Horváth Péter a következőképpen írta le 1801-ben: Ároktő-Füzesabony-Dormánd-Erdőtelek-Kál-Atány-Bod-Zsadány, majd Árokszálláson át Csánynak, ahol abban a halomban vesznek el nyomai, amelyet a monda szerint Csörsz khagán hányatott (Fodor 40. o.).

A Jászság két legnagyobb élővize a Zagyva és a Tarna. A Tarna Fodor szerint (32–33. oldal) eredetileg Tarnabodnál keresztezte a Csörsz árkát. Miután Zsadány megépítette a „vidék gátját”, részben a Csörsz árokba terelte a Tarnát, s a Benéig ebben futott a Csörsz-Tarna torkolatáig. Egy nagy mocsár volt az egész terület Zsadánytól - Dósáig.

Az ún. Kisárok vonulata Ágó - Dósa - Apáti irányban húzódott. Ez az árok Pesttől északra a Dunánál kezdődik, majd Gödöllőn, Turán, Jászfényszarun, Jászdózsán és Jászapátin át Heves megyébe nyúlik. A Nagyárok határrészünk – szerintem – a Kisárok párjaként kapta nevét. Ne felejtsük el a másik, a Nagyároktól keletre fekvő határrészünkről, Gyarakpartról sem, amely, mint földrajzi név szintén összefügghet az árokrendszerrel.

Bonyolítja azonban az árok / árkok körüli helyzetet, hogy a hatalmas árokrendszer behálózta a Dunántúlt, az Alföldet, Felső-Magyarországot és Erdélyt is. Van, ahol római, van ahol hun vagy avar árokként emlegetik a források, de az eredetet és a rendeltetést még mindig némi homály fedi. Gyárfás (I. köt. 573. old.) IV. Béla 1256. évi okleveléből is idéz, melyben a „gigászok árka” szerepel. Más források is említenek óriások szántotta árkokat.

Bartalos Gyula egri kanonok a Csörsz árok irányát a következők szerint állapította meg – helyszíni tanulmányok alapján – 1910-ben: Ároktő-Felsőtelek-Zsadány-Visznek-Árokszállás-Csány-a hatvani Strázsahegy-Kiskartalpuszta-Verseg-Ecskenti erdő-Tótygyörk-Szilágy-Váchartyáni Öreghely-Vác.

Pulszky Ferencz: Régészeti emlékek az Alföldön című munkájában a következőket írja az árokrendszeréről:

„A nép az oly nagy munkákat, melyek emberi erőt meghaladni látszanak, mindenütt vagy a rómaiaknak, vagy mesés óriásoknak, vagy az ördögnek szokta tulajdonítani s ezekhez fűzi mondáit. Így a Csörsz nevet is egy mesés királyfinak tulajdonítja, holott az valószínűleg nem egyéb, mint a szláv csert (csehül csrt) szónak magyar átalakítása, mi az ördögnek eredeti elnevezése a szlávoknál, mielőtt a kereszténység a diabel nevet náluk is meghonosította. Az ekevas sok helyütt elegyengette már ezen sáncokat és árkokat, de a kutató nyomon követheti hosszú vonalaikat, melyek a vezérkari térékepen csakugyan föl vannak véve épebb részekben.”

Gvadányi József idejében Árokszállás határában még viszonylag épségben meglehetett a Csörsz árok: Gvadányi Peleskei nótáriusa Budára tartott, mikor a Mátra felől nagy vihar kerekedett. A nagy zivatar után lovastól belecsúszott a Csörsz árkába. Lova a sekély vízből ki tudott menni. Egy óra múlva egy árokszállási csikós tanyáján kötött ki. Berbécs lapocka pörköltöt kapott. Ő meg elővette kulacsát. Nótárius uram nagyon meg volt elégedve a vendéglátással. Négyicces hangulatban hagyta el Árokszállást, majd Berényben ivott a Lehel kürtjéből, majd Aszód felé hagyta el a Jászságot.

A 19. században ipari méretekben megindult talajrendezések és folyószabályozások nyomán mára már csak kis szakaszok ismerhetők fel világosan az egykori monumentális árokrendszerből. A nyomvonalak kikerültek a laza, homokos talajú területeket (ahol hamar betemetődhetnek volna), ahol pedig vizes, ingoványos területre futottak, ott építésükkor a maitól valószínűleg eltérőek voltak a talaj- és terepviszonyok.

Nekünk, árokszállásiaknak szerencsénk van, mert még ma is láthatók a Csörsz árka egyes részei, szakaszai, sőt olyan hellyel is dicsekedhetünk (dicsekedheténk!), ahol teljes épségben megmaradt a Csörszárók egy vonulata.

Az árok és Jászárókszállás elválaszthatatlan összefonódását mutatják földrajzi neveink, helyneveink is: A Csörszárók dűlő a Csányi út mellett fekszik. A Csörszárók dűlő másik neve Nagyárók dűlő, mivel nálunk, Árokszálláson a Csörszárók és a Nagyárók egymás szinonimái. Nagyárók néven ugyanakkor egy egész határrészt is nevezünk, ahol nagyon sok árokszállási tanyás gazda élt, általában népes családjával.

A Csörszárók dűlő és a Külső-Csongorád dűlő határában a Csörsz árka medrében folyik egy szakaszon a Szarvág patak. A kartográfiai Vállalat 1990-ben kiadott térképén egész hosszan jelölik a Csörsz árkat a Szarvág pataktól keletre a Szárki dűlőben. A térkép a Csörsz árok dűlőben a Szarvág patak és a Tózor dűlő között szintén jelöli az árok egy megmaradt szakaszát. Az egykori árok töltésén halad

továbbá pár száz métert az Ágói út, ahogy átjövünk a vasúti átjárón, a Nagyrácki vagy másnéven Csányi földút előtt.

Fodor Ferenc: A Jászság életrajza (Budapest, 1942.) című nagyszabású munkájában – többek között – azt írja, hogy a Gyöngyös patak Árokszállás és Visznek közötti patakmedre Magyarország legrégebb élővíz csatornája. Korát 1500 évre becsüli. Patakunknak ez a szakasza ugyanis megegyezik a Csörsz árka egykori szakaszával, magyarul a patak a Csörsz árka medrében folyik a két település között. Fodor megjegyzi, hogy az egyébként máshol kanyargó Gyöngyös, feltűnően egyenes mederben folyik a Csörsz árokban. A Gyöngyös patak Árokszállás délkeleti sarkánál elhagyja természetes medrét, mert elkapja a Csörsz árka, kelet felé vezet, úgy, hogy abból csak Visznek keleti oldalán tud kitörni. A patak ezen a szakaszon a déli partot alámossa, mert délnek kellene tartania, de a Csörsz árok miatt nem tudja természetes irányát tartani. A viszneki vízimalom gátja alatt szintén az árok közel eredeti méretei láthatók: három méter mély, hét méter széles. Fodor is hozzáteszi, hogy eredetileg három méternél mélyebb lehetett az árok. A patak Visznek keleti végénél derékszögű kanyarodással tör ki az árokból és hirtelen délnek veszi folyásirányát. (Fodor 46-47. o.)

Igaza van Fodor Ferencnek abban is, hogy sokféle Csörsz árok van a Kárpát-medencében, de sehol sem jutott olyan közel a nép lelkéhez, mint a Jászság nagy történelmi öntudatú népénél. Hozzáteszem, hogy ez nem lehet véletlen. Ennek a jelenségnek talán az az oka, hogy itt maradt fenn nemzedékről nemzedékre az árok kultusza, aminek egyetlen ésszerű magyarázata a kontinuitás.

Az árok egy megmaradt szakaszát a közelmúltban még magam is láthattam a Munkácsy Mihály utca és a Déryné utca között egy telken.

Csörsz mondáink többsége szerint az Ároktőnél kezdődő árok a csányi határban, egy dombban végződik. A csányi és nagyrácki öregek még pontosan tudták az azóta eltűnt, vélhetően mestereséges dombnak a helyét. A közelmúltban abban a szerencsében volt részem, hogy Balázs László, Csány község jegyzője megmutatta a Csány és Atkár közötti út jobb oldalától keletre lévő egykori domb helyét. Sajnos ma már Csányon senki nem él azok közül, akik még látták a dombot, és pontosan tudták a helyét. Az utolsó szemtanú az a bácsi volt, aki a jegyző úrnak útmutatást adott az egykori híres-nevezetes dombról.

Viszonylag ép állapotban maradt összefüggő szakaszok Dormánd, Erdőtelek, Debrecen térségében és Gödöllő határában is láthatók. Zaránk és Méra között az árokszállási templom tengelyének vonulatában is lehet látni a Csörsz árkat.

A Kisárok Fényszaru és Apáti között húzódik. A fényszarusi templom a Kisárok töltésére épült. A „Jászvonat” pedig Apátitól a dósai nagyhalomig a Kisárok töltésén halad.

Debrecen határát a Csörsz vagy Ördög árok két vonulata is átszeli. Mivel arrafelé felismerték, hogy ezek a mesterséges vonulatok kulturális örökségünk részei, azokat annak megfelelően is kezelik, egy szakaszt eredeti alakjában állították helyre, még 1968-ban.

A Pest megyei Kerepes községtől északra szintén látható a Csörsz árok egy szakasza. Körösladánynál ma is jól kivehető egy négy kilométer hosszú Körös-menti sánc. Az árok nyomai Egerfarmoson is fellelhetők.

Ároktól határában egészen hosszan látható az egykori árok vonulata, de Gödöllő és Valkó határában is megtalálható a magyar nagy fal egy szakasza – amint azt már említettem. A valkói erdőben lévő egyik árokszakas egy völgybe csatlakozik. A gödöllőiek büszkén hirdetik, hogy „a magyar nagy fal különös kultúrtörténeti értéke a Gödöllői dombságnak”! Nekünk, árokszállásainak, mennyivel több okunk lenne büszkén hirdetni kultuútörténeti értékünket, a Csörsz árkát...

Amiről a mondák beszélnek

Az árok rejtélye régtől foglalkoztatta a térség lakosságát, hiszen számos monda is keletkezett a Csörsz árka születéséről.

A főleg a Jászságban elterjedt magyar népmonda a longobárdokhoz és egy Rád nevű királyhoz köti az árok építését, nevét pedig Csörsz avar király nevéhez, akit a hajózható csatornának épülő árok mellett sújtott halálra a villám, illetve más változatok szerint az ároképítők bosszúja okozta halálát. Hasonló mondák kapcsolódtak Erdélyben a Rapsonné útja, Tündérek útja, Ördögök árka stb. néven ismert maradványokhoz.

A legtöbb Csörsz monda Csörsz és Délibáb beteljesületlen szerelméről szól, és nem az ara, hanem annak apja eszelte ki fondorlatos módon az akkori körülmények között – megfelelő időben – szinte teljesíthetetlen feltételt: Ez a ravasz király a mondákban általában Rád longobárd király, aki Csörsz, avar királyt hívta segítségül a németek elleni háborúba. A kérést Csörsz teljesítette, de az volt a kikötése, hogy győzelem esetén Rád lányát, Délibábot, vagy Delibábot, egyes esetekben Deliblátot, feleségül kapja. Csörsz segítése hatékony volt, de a ravasz és álnok Rád kifundálta, hogy csak vízi úton viheti el országába a királylányt. Csörsz mindenkit az árokásásra kényszerített, köztük egy Jákó nevű lantost is elhajtott a gyermekágyas felesége mellől. A kis Dósa immár felnőttként az árok partján rátalált ősz, öreg apjára, Jákóra, és bosszúból csákányával agyoncsapta az épp arra lovagló Csörsz királyt. Egy másik, hitelesebb változatban, melyet Tompa Mihály dolgozott fel, nem szerepel sem Jákó, sem Dósa, Csörsz pedig villámcsapástól hal meg.

Ez a népmonda a Csörsz-árok eredetéről már többszáz évvel ezelőtt közszájon foroghatott, hiszen Székely István és Heltai Gáspár is ismerte. A monda szerint Rád, a longobárdok királya háborúba keveredett a németekkel, és Csörszöt, az avar királyt hívta segítségül, aki a győzelem esetére a király lányának, Délibábnak a kezét ígérte jutalmul. Rád elfogadta az ajánlatot, további feltételül szabva azonban azt, hogy Csörsz király vízi úton tartozik Délibábért eljönni. Csörsz hazament, s azonnal számlálatlan népével megkezdte a meder építését a Tiszától Rákos irányába. A munkát a legkíméletlenebbül sürgette, az embereket éjjel-nappal kegyetlenül dolgoztatta,

így még egy Jákó nevű lantost is elszakított felesége gyermekágyától. Jákó az embertelen eljárás miatt haragra gerjedt, lantját a szegre akasztotta, és megátkozta Csörsz királyt, arra kérvén Hadúrnt, hogy gyermeke legyen megbosszulója. Idő múltán Jákó gyermeke, Dósa felnőtt, és anyja megtanította a régi dalra. Apja lantjával kezében bebarangolta a vidéket. Egy este fáradt munkáscsapatra talált, melyből az ismert dal hallatára egy roskadt öregember vált ki: Jákó, Dósa atyja. A találkozás után az apa elbeszélte a hosszú évek szenvedését, mire Dósa bosszúra lobbant, és megragadva atyja csákányát, agyonütötte az éppen arra lovagló Csörsz királyt. Az árok építése abamaradt, a megkínzott nép hazatért, de megmentőinek neve ma is él Jákóhalma és Dósa (Dózsá) községek elnevezésében.

A monda rendkívül népszerű és elterjedt Árokszálláson. Aki itt született, az szinte az anyatejjel szívta magába a Csörsz árka történetét, akárcsak a Lehel kürtjét. Hogy ez mennyire igaz, tanúsítja a közelmúltban elhunyt Faragó Jánosné, Anci néni, Árokszállás legnagyobb néprajzosának gyűjtőmunkája, melynek során számos, élő változatát örököltette meg a Csörsz árok mondájának.

Kóczián Gyula árokszállási jegyző, a Jászárokszállás múltjáról írt munkájában, szintén ismerteti (12-14. o.) a Csörsz mondát, majd a végén hozzáfűzi, hogy: „A Csörsz árkot ásók megmentőjének neve ma is fennáll Jákóhalma és Dósa elnevezésében.” Jákó és Dósa szerepeltetése a mondában – szerintem – utólagos betoldás, és inkább fordítva áll a dolog, azaz a két szóban forgó település már réges-régen fennállt, mikor nevüket megszemélyesítve beépítették a regébe. Hasonló tartalommal közöl Szabó László is, a Jászság című művében egy Csörsz mondát (szintén árokszállási gyűjtés).

Abban minden változat megegyezik, hogy Csörsznek nem sikerül végigvinni a tervet, az árok ásása valahol (általában Csánynál) megszakad. Ennek oka minden mondában Csörsz váratlan, tragikus halála. Hol villámcsapás, hol egy csákány, máshol hegedű oltja ki életét. A Lipták Gábor által feldolgozott, A megátkozott árok címet viselő mondában az éj és a vihar leple alatt longobárd katonák ölték meg Csörszöt, az avarok királyát (Délihába. Alföldi regék, mondák, történetek, Móra, 1966., 5-30. o.)

A mondák egyes változatai abban megegyeznek, hogy az ároknak nem védelmi funkciót szántak, hanem hajózható csatornát akartak kiásni.

E népregében megőrkített eseményeknek az általunk ismert történelemben azért annyi alapja van, hogy Kr. u. 568-ban Alboin longobárd király a gepidák királya, Kunimund ellen az avarok kánját, Bajánt segítségül megnyeri, majd az egyesült longobárd-avar hadak a gepidákat tönkrevetik. A nagy csatában Kunimund király is elesett, leányát pedig, a szép Rosemundot Alboin Itáliába fogolyként magával vitte. További érdekesség, hogy a VII. század elején Gisulf longobárd királynak volt egy Radoald nevű fia.

A mondák szerint az árok ásása Ároktőnél kezdődött, és a csányi határban végződött. Ebben a kérdésben szerintem igazat szólhatnak a mondák, hiszen Ároktő neve

beszélő szó, és azt örökítette meg, hogy az árokrendszer egyik szakasza ott kezdődött, mivel ott volt az árok töve.

A mi jázsági mondáinkban szó sincs ördögről, meg óriásokról, gigászokról, hanem egyértelműen Csörsz vezér (fejedelem, királyfi, király) személyéhez kötődik az árok létesítésének terve, és kivitelezésének megkezdése. Abban is megegyezik minden változat, hogy Csörsz vágya nem teljesül, hirtelen, tragikus halála miatt megszakad az árok ásása, és befejezetlen marad a megkezdett nagyszabású mű.

Csörsz, árunk névadója

Ki volt Csörsz? Hogyan és mikor keletkezett az árok? Kik készítették? Milyen célból, milyen rendeltetéssel készült ez a monumentális alkotás, ha valóban mesterséges eredetű? Rengeteg a kérdés, egyértelmű válasz nincs. Ezt a helyzetet hívta László Gyula termékeny bizonytalanságnak. A bizonytalanság fennáll a Csörsz árka esetében is, mert jelenleg nem rendelkezünk teljesen egyértelmű, kielégítő válasszal sem a névadó személyére, sem az árok keletkezésének mikéntjére, sem annak idejére és rendeltetésére, sem alkotóinak kilétére vonatkozóan. Ugyanakkor termékenységről is beszélhetünk, mert számtalan válasz létezik, ezek nagyrészt egymásnak ellentmondóak, de előbb-utóbb csak összeállhat a kép a sokféle elméletből, érvből, tárgyi emlékekből stb.

Az előző fejezetben láttuk, hogy a mondaváltozatok egyértelműen magas rangba helyezik a titokzatos Csörsz személyét. Hol vezér, hol királyfi vagy király, másol kán, kagán, fejedelem. Voltak, akik Caesar nevét vélték felfedezni ebben a névben, mások a honfoglalás kori Kund fia Kurszan vezérré esküdtek. Nemzetiségére nézve a monda legtöbb változatában avar méltósággként szerepel.

Anonymous szerint a hét vezér egyikének, Kundnak a fia volt Csörsz, kinek a néprege szerint sírdombjával szolgáló halomnál, a Heves megyei Csány helységnél kezdődik (helyesebben: végződik) a Csörszárka. Kézai szerint viszont Kund fiait Kusid és Kopján valának. Hogy még bonyolultabb legyen a helyzet, Alexander von Neubauer szerint Somogyvár térségében volt egy Csörszárka nevű falu, melynek határában árokrendszer húzódott, védelmi sáncárcok voltak a korabeli város határában. Priscos rhétor említ egy Kurszikh nevű uralkodót, ki a királyi szkitáktól származott és sok népen uralkodott. (Gyárfás I. kötet 409. oldal)

Horváth Péter is avarnak, az avarok kagánjának tartja Csörszünket. Szerinte Curs vagy Csörsz avar kagán 574 táján uralkodott. Másol Csörsz királyt említ, akinek két árka között voltak az avar kagánok megerősített ringjei.

Gyárfás István (I. köt. 563. old.) a magyar krónikára hivatkozva Thudun avar fejedelem idejéből (Kr. u. VI. század derekán vagyunk) említi, hogy két nagy árok és kerítés védte a fejedelmi székhelyet: „Külső Heves tartományban vagyon ama híres Kurs király árka és az magában foglalja a jászok országát. A belső közelebb volt a Tiszához Fénzaru mellett.”

Ki lehetett az a híres Kurs király? Szkíta, jazig, hun, alán vagy más nép vezére? Az nagyon valószínűnek tűnik, hogy a Kurs és a Csörsz nevek összefügghetnek, és akkor még ott van az Eörs, Örs név is.

Gyárfás István szerint Csörsz az avarok vezére volt, és később Baján, akit királynak, máshol fejedelemnek nevez, Atilla palotájának romjain, Jászberényben építette ki udvarát (I. kötet 509. és 513. o.). Gyárfás lenyűgöző alaposággal ismerteti a különböző idevonatkozó forrásokat. Ezek a források azonban tovább bonyolítják a helyzetet, mert egyesek szerint Csörsz szkíta volt, mások szerint hun, illetve az avarok második kánja, Katona pedig magyar vezérnek tartja. Gyárfás Anonymusra is hivatkozik, nevezetesen hogy Árpád várat adományoz Csörsznek.

Székely István úgy vélekedik, hogy Csörsz király Etele előtt uralkodott. Höke Lajos szerint a név az avarok nyelvéből származik. Szerinte az árok mentén vigyázók, csöszök őrködtek. Mások viszont alános elnevezésnek tartják e nevet. Gvadányi nótáriusa pedig cseh királyt említ. Az árok elferdített Csehárka nevéből szerepelhet egy-egy változatban cseh királyként Csörsz. Ismeretes, hogy a Csörsz név Cserszárka, Cseszárka, Csaszárka, Csöszárka alakban is előfordul.

Egyesek magával az ördöggel azonosítják szegény Csörszöt, akinek épp elég baja volt amiatt, hogy a szépséges Délibáb iránti szerelme plátói maradt, mert tragikus halála miatt nem sikerült a vízi utat befejezni. Az „ördög-pártiak” a Csörsz név eredetének szláv etimológiájából indulnak ki.

A szláv néveredet azonban ingatag lábakon áll. A Csörsz név ugyanis a monda több változatában Eörs, Örs alakban is előfordul, ez esetben viszont egyértelműen magyar eredetű a név, és ráadásul ott van az árok közelében ma is Tarnaörs, mely település Örs, egykori vezér nevét is őrizheti, akárcsak Csány a kán méltóságnevet.

A Czuczor-Fogarasi szótár szerint az árok szavunkhoz hasonló a hozzá „némely hazánkbeli szláv nyelvjárásokban divatozó, s valószínűleg tőlünk kölcsönzött: járek.”

Fodor megemlíti, hogy a Jászságban sohasem éltek szlávok, s ez szintén nem a Csertovszki járek elnevezés mellett szól (Fodor (16-18. o.) A Jászságban – tudomásom szerint – sehol nem nevezték a Csörsz árkát Ördög ároknak.

Mindenesetre annak emlékére makacsul őrzik a mondák különböző változatai, hogy Csörsz valóban Csányon halhatott meg. Akár megölték, akár természetes halállal halt meg, de lehet, hogy ha valóban élő személy volt, és ezen a tájon fejtette ki tevékenységét, akkor valóban itt temethették el, a csányi határban. Sajnos, meg kell azonban állapítani, hogy Csörszről egyelőre semmilyen biztos ismerettel nem rendelkezünk.

Az árokrendszer keletkezése

A „magyar nagyfal” keletkezésének kérdése egyike a számtalan kérdésnek a jászok, a Jászság történetével kapcsolatban. Keletkezés helyett azonban helyesebbnek tűnik mérnöki és kétkezi emberi munkáról beszélni, mert az árok, pontosabban az árokrendszer erre utal. Bár számos vélemény ismeretes, száz százalékos biztonsággal

senki sem tudja megnevezni az árkot (árkokat) létrehozó népet. Az árokrendszer készítésének időpontját sem ismerjük. A kutatók többsége minimum 1700 évesnek tartja a Csörsz-árkot. Az biztos, hogy a honfoglaló magyarság már itt találta.

Az egyik leginkább elfogadott nézet szerint a IV. század második felében római mérnökök irányításával a szarmaták hozták létre a védőrendszert. A témával foglalkozók többsége később is hasonlóképpen foglal állást, de az a vélemény került előtérbe, hogy 324 és 337 között épült az árok-, illetve sáncrendszer, Constantinus római császár idejében.

Kocsis Gyula szerint több lépcsőben épült az árok- és sáncrendszer, a létrehozói szerinte is a szarmaták voltak.

Soproni Sándor Limes Sarmatiae című munkájában részletesen ismerteti a sáncrendszer keletkezésének meghatározására irányuló kutatásainak tapasztalatait, eredményeit. Az ásatások alapján megállapítja, hogy a sáncrendszer a korai szarmata idők után épült. Az árok elsődleges feladata – szerinte – a szarmata területek védelme volt, de a rómaiak szempontjából előlimesnek is tekinthető. Azzal a céllal készült, hogy a Pannónia Provinciára, illetve annak limesére nehezedő nyomást az Al-Dunához, a Duna-kapuhoz terelje. Szerinte 322 és 332 között épült az árok- és sáncrendszer, Nagy Constantín császár uralkodásának idejében.

Patay Pál, a Nemzeti Múzeum régésze is azon a véleményen van, hogy a Csörsz árkat a szarmaták építették határerődítmény céljából. Kétembernyi mély, hat-tíz méter széles árkok voltak, az ellenséget váró oldalon magas töltéssel, a gerenda-, kivágott fa-, törzs-, vesszőfonadék magasítással a szinttől a tetőig tíz méteres magasságot is el tudtak érni. Megjegyzni azonban, hogy a rétegmetszések későbbi avar nyomra utalnak.

Szombathy Ignác: Kútfőtöredékek a magyarok történelme Jász korszakához Kr. e. 112-378. Kr. u. (Győr 1875.) című művében amellet foglalt állást, hogy az árkot a jászok (jazigok) készítették, a tőlük északra lakozó quadok ellen, akikkel hol hadban álltak, hol szövetségesek voltak a mindenkori helyzettől függően. (Szombathy idejében még általánosabb volt a jazig népnév használata. Ezért ő nem szarmatákról, hanem jazigokról beszél, mások pedig szarmata jazigokat neveznek meg a Duna-Tisza közének lakóiként.)

Kele József úgy vélekedik, hogy a Csörsz árkot a szláv eredetű quadok ellen azok a szarmata jazigok építették, akik Pannónia római provinciával Váctól Mohácsig állandó összeköttetésben, koronként összeütközésben élő, államalkotó, félnomad nép voltak.

Makkay János szerint a Csörsz monda szarmata eredetű. Ő 2100 km-re teszi az árokrendszer hosszát. Az árkokat szerinte 290 és 350 között ásták a szarmaták a rómaiak biztatására.

Az árokkal foglalkozók többsége amellet kardoskodik, hogy a szarmaták építették az árokrendszert, római parancsra, római mérnökök irányításával.

Bakay Kornél cáfolja a szarmata-Csörsz árok közvetlen kapcsolatot. Szerinte arra épült az egész elmélet, hogy: „Több esetben találtak a sáncátvágások alkalmával, a

földtöltés alatt szarmatakori cserepekkel teli gödröket, s ebből azt a történeti következtetést vonták le, hogy ezeket a sáncokat a szarmaták építették a Kr. sz. utáni III. és IV. században. Sőt, egyes szerzők elkeresztelték Limes Sarmatiae-nek, azt a látszatot keltve, hogy az írott forrásokból való az elnevezés, holott a limes Sarmatiae kifejezés egyetlen írott forrásban sem fordul elő! (Bakay Kornél: Östörténetünk régészeti forrásai I. kötet 186. o.)

Kóczián Gyula Jász-Árokszállás múltja és jelene című, 1896-ban Jászberényben kiadott helytörténeti munkájában a hun-avarokat tartja az árok megalkotóinak.

Úgy vélem, hogy ha nem is az avarok hozták létre ezt az árokrendszert, azért feltehetően használták, az avargyűrűk védmű rendszerének részévé tették azt. Timon és Adventin régi történetírók szerint ugyanis az avar körerődök központja, az avar kánok fejedelmi laka és kincstára a mai Jászberény helyén volt. „A külső Heves tartományban vagon ama híres neves Kurs király árka, és ez magában foglalja a jászok országát.” (Adventin nyomán írja Timon.)

Jókai a hunokhoz kapcsolja az árok- és sáncrendszer létrehozását. Palugyai és Budai az avaroknak tulajdonítják az árkok keletkezését, de Herbert hozzáteszi, hogy az avar sáncok (gyűrűk) kör alakúak voltak, a mi árkaink viszont nagyjából egyenes lefutásúak. Gyárfás hunároknak tartja, Hild Viktor viszont római alkotásnak, amit a II. és a III. században útnak használtak Transaquinum és Dácia között. (Herbert 32. o.)

Az árok funkciója, rendeltetése

Olyan, neves, komoly régészek foglalkoztak a Csörsz árok kérdésével, mint Sós Ágnes, Balázs Vilmos, Patay Pál, vagy Soproni Sándor. Akárcsak az eddig bemutatott kérdésekben, abban sincs azonban egységes álláspont, hogy mi volt az árok, az árokrendszer funkciója.

A nagy többség mesterséges eredetűnek tartja az árokrendszert, de „természetesen” akadnak olyan vélekedések is, hogy ezek kiszáradt folyómedrek. Ez utóbbi vélemény ellen igen erősen esik a latba az az érv, hogy a folyóvizek kanyarognak, az árkok viszont egyenesek. Mások viszont a Mars-csatornák földi megfelelőjének vélik ezeket az árkokat

Szerintem maga az árok elnevezés is a mesterséges eredet mellett szól. Az árok szavunk ugyanis a föld felszínén, emberi (vagy gépi) erővel készített vájatot jelent, ami a vízár levezetésére szolgál. Igaz, hogy vannak mélytengeri árkok is, de a szó elsődleges jelentése az előbbi meghatározás. Sokan öntözőcsatornának vélik az árkot (árkokat). Mások szerint védelmi rendszer volt (északon a quadok ellen, akik hol a szövetségesei, hol pedig ellenségei voltak a jazigoknak).

Horváth Péter az avarok védműjének tartja a jászszázi árkokat. Decsy Antal 1814-ben, határároknak véli a Csörsz árkat. Bél Mátyás ingadozik, mert római vagy avar árokról beszél.

Höke Lajos 1857-ben azon a véleményen volt, hogy valószínűleg a rómaiak hányat-

ták a III. század végén, talán 280-ban, Probus császár idejében, aki állítólag a Felső-Duna és a Rajna közötti árkokat is hányatta. Szerinte a hegyi lakók ellen készült a Csörsz árok. Álláspontját azzal támasztja alá, hogy egyrészt az árok párhuzamos a hegyekkel, másrészt az árkok földje a belső partra van kihányva töltésnek.

Székely István Chronikájában (1558) úgy foglal állást, hogy Csörsz király nem hajóútnak szánta az árkot, hogy majd így hozza haza feleségét, hanem országa oltalmára építtette azt.

Az a nézet honosodott meg leginkább, hogy az árokrendszer védmű volt, és a rómaiak építették meg a szarmatákkal (jazigokkal). Jónéhány régész még napjainkban is ezt az álláspontot támasztja alá kutatási eredményeinek felhasználásával.

Fodor frappánsan oldja meg a kérdést: Szerinte védelmi céllal építették az árkot, és nem vízrajzi műnek szánták, de az lett (Fodor 38. o.). Ezzel, a történészek és a régészek szerint római-szarmata összefogással készített árok, és a mondák legendás vízi útja közötti kibékíthetetlen ellentmondást a nagy jász monográfia szerzője elegánsan feloldotta. Máshol meg azt írja Fodor, hogy a védelmi funkció mellett az árkok egy része öntözési célokat szolgálhatott, de hozzáteszi, hogy nem egyidőben készülhettek a különböző funkciójú árkok.

Cholnoky Jenő más véleményen van. Szerinte a Mátra-Bükk-alj lejtőseget behálózó Csörszárka az ázsiai típusú öntözőcsatornáknak felel meg.

Makkay János úgy tudja, hogy nem találtak sem az árkok vizsgálatánál. A régészek azonban egymástól szabályos távközökben, azonos méretű vermekben az árok karbantartásához szükséges bronz szerszámkészleteket találtak.

A szakirodalomban általában a védelmi funkció mellett kardoskodnak, de olyan véleménnyel is találkozhat az interneten elérhető, hatalmas mennyiségű, a Csörsz árokkal foglalkozó anyagok között, amelyik szerint a sánc- és árokrendszer – elhelyezkedéséből eredően – jelentősen befolyásolta a folyóvölgyek vízháztartását. Ezáltal kiemelkedő szerepet játszott az Alföld vízrendszerében, még akkor is, ha esetleg nem ez volt az alkotók szándéka.

A Sajó-Hernád-hordalékkúpot 1996-1998 között geológusok vizsgálták. Gerenda maradványokat találtak a Csörsz árokban. Szerintük a szarmaták segítségével kiépített többsoros sáncrendszer körülkerítette az Alföldet, elővédként óvta Pannóniát a külső támadásoktól. Az árkok mélysége 3–5 m volt, szélességük elérte a 20 m-t, a kitermelt földet pedig hegyes karókkal megtűzdelt sáncként halmozták fel a védendő oldalon. Ahol lehetőség nyílt rá, ott mesterséges elárasztással vizet vezettek az árokba (ez gondozás híján később annak gyors feltöltődését okozhatta). Az árkok többsége napjainkra feltöltődött, a látható árkok mélysége sem éri el az eredeti értéket.

Tagányi Károly szerint gyepűárok volt a Csörsz árka. Ezzel Fodor is egyetért. Bartalos öntözőcsatornának véli az árkot, amit Fodor elvet. Kozma Béla szintén öntözőárkot képzel el, mert már a bronzkorban öntöztek a Mátra-Bükk lábánál, ahol törmelékkúpok sorozatát láthatjuk.

Szekeres László az 1980-as és az 1990-es években végzett vizsgálatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a kisebbik sánc úgy volt megépítve, hogy az a római provinciák felől jövő támadások ellen nyújtson védelmet.

A legfontosabb kérdés – szerintem – az, hogy mikor és milyen céllal hozták létre az árokrendszert. Ehhez természetesen el kell vetni azt a vélekedést, hogy az árkok természetes képződmények, kiszáradt folyómedrek. Az eddig bemutatott források alapján – úgy vélem – kiindulhatunk abból, hogy az árokrendszer mesterséges alkotás, és nem a természeti erők játéka hozta azt létre.

A témával foglalkozók többsége a harcászati védmű mellett tette le a garast. Itt azonban nem kerülhetjük meg azt a problémát, hogy nem egyszerűen árokrendszerről beszélnek a kutatók, hanem árok- és sáncrendszerről. Eddig jobbára csak az árkokkal foglalkoztunk, és nem figyeltünk a sáncokra, pedig ez nagyon érdekes kérdés, hiszen a Délvidéken és az Al-Dunánál tulajdonképpen nem is ároknak nevezik ezeket a létesítményeket, hanem sáncoknak, sőt általában római sáncoknak. Rómer Flóris viszont azt írta 1866-ban, hogy a Csörsz árkot nem szabad egy kalap alá venni a római sáncokkal, mert a Csörsz árok nagyobb. Csak Gödöllő és Mogyoród között 37 átjárója van.

A sáncokkal azonban az a gond, hogy teljes zűrzavar van a témával egymásnak homlokegyenest ellentmondóan foglalkozó írásokban: Számos forrás szerint az árokból kihányt föld a Duna-Tisza közén és Székelyföldön is mindenütt a Duna felé, illetve a nyugati oldalon lett felhalmozva. Így vélekedik Gyárfás István is (Gyárfás I. kötet 563. o.). Fodor viszont, aki mint láttuk, a védelmi cél mellett tör elsődlegesen lándzsát, azt írja, hogy a déli oldalon volt a töltés, ami a Csörsz és a Kisárok közötti területet védte. (Fodor 50. o.) Az északi országrészben három árok is húzódik. Ezek lényegében nyugat-keleti irányúak, de mindhárom ároknak vannak északi-déli irányú kiszögellései, nyúlványai, úgy, hogy a mai Jászföldet a folyóvizekkel együtt teljesen közrefogják. A földhányások azonban mindig az árkok Jászság felőli oldalán vannak. Ez azért is különös, mert többen azon a nézeten vannak, hogy a magasított töltések mindig kifelé, a támadók felőli oldalon helyezkednek el.

Ezek után nézzük most meg a másik oldalát a kérdésnek. Lássuk, mi a helyzet az árok és a víz kapcsolatával.

Tóth József: Ősi épített tájak a Kárpát-medencében című, 2007-ben megjelent művében rendkívüli földműnek nevezi az Alföld peremén végighúzódnó árkot, amit a Duna-Tisza közén Csörsz árknak neveznek, a Tiszántúlon pedig Ördögároknak. Szerinte téves az árok elnevezés, mert a kiásott földet töltésnek halmozták fel az árok mellett. Ez egy olyan árok-sánc rendszer, amelynél „a gát a völgyoldalon, az árok a hegyoldalon van.” (Tóth i. m. 70. o.). Az árok hosszát 500 km-re teszi. Ez hozzávetőlegesen 5 millió köbméteres földmunkát jelentett annak idején! A római-szarmata együttműködéssel történt elkészítést találgatásnak nevezi. A tervezést és az építést semmilyen forrás nem említi! Szerinte semmilyen nyoma nincs annak,

hogy védmű lett volna. Ezt a rendszert nem kóborló népek, hanem egy letelepedett nép hozta létre a „történelem előtti időkben.” „Az építés után ezer évekig élvezték az árkok használatát. Ez a rendszer ma is működik.” (Tóth, i. m. 72. o.) „A sáncok ugyanis árvízkor visszaduzzasztják a nagy vízhozamokat a középhegységekből kilépő folyókon, az árkok pedig szétvezetik a vizet a tájon. (Molnár Géza, 1991.) Megtörik az árhullámok erejét, csökkentik a csúcsvízszinteket, a dinamikát, mérséklük az ártéri építmények terhelését, majd maradék nélkül visszavezetik a szétfolyt vizet a folyókba.” (Tóth, i. m. 73. o.) Ez a rendszer biztosította a lehető legkisebb vízszintingadozást, a nagy, párolgó vízfelületek pedig páradús mikroklímát teremtettek. „Egyazon rendszer részei voltak, az üzemelő fokokkal. Mindezt úgy valósították meg, hogy nem korlátozták a folyót, nem végeztek felesleges munkákat, és nem vártak többet a környezettől, mint amennyit adni tudott, és kizárólag a szükségletüket vették ki. Mindezt a maga módján, erőlködés nélkül. Zseniális rendszer!” (Tóth, i. m. 73. o.)

Mindenesetre a Gyárfás említette források alapján elképzelhető, hogy az árokrendszer járszági része nem öntözőcsatorna volt, hanem a Duna-Tisza közén lévő fejedelmi központ védelmét szolgálhatta. Számatalan vélemény van, és még az is lehet, hogy mindegyik igaz, mert az árokrendszer egyszerre, vagy helyzettől függően lehetett vízszintszabályozó, öntözőcsatorna, védelmi vonal, szárazföldi és vízi közlekedési útvonal. Számomra az a leginkább elfogadható és legésszerűbb magyarázat, hogy az árokrendszer eredetileg vízműként épült, majd később egy részét védműnek, gyeplőnek, határjelzőnek, töltését pedig útként is használhatták.

A Csörsz árok jövője

Árokszállítás elsősorban a Csörsz árkáról híres, nevét is innen kapta. Tudjuk, hogy amit mi Csörsz árkának hívunk, az valójában nem egy árok, hanem egy hatalmas árokrendszer, illetve annak egy része, szakasza. Az árokrendszer egyik része, méghozzá a leghíresebb része – hála Tompa Mihálynak – a miénk, árokszállásiaké. Ez a településünket keresztező árok, ami Ároktő és Csány között húzódik – a termálvizet leszámítva –, Árokszállítás legrégebb és legjelentősebb kincse, ami azonban egyáltalán nincs kihasználva. Az árok népszerűsítésével fejleszthetnénk Árokszállítás idegenforgalmát. Évente meg lehetne rendezni a Csörsz árok menti települések találkozóját, melyen Ároktőtől Csányig vennének részt az érintett települések. A találkozó során tudományos konferenciát is lehetne rendezni a Csörsz árkáról, meg vetélkedőt az egyes árokmenti települések között, például abban a tekintetben, hogy melyik település színjátászoí tudják a legjobban előadni a Csörsz árok mondáját. Szavalóversenyt is lehetne rendezni, melyik település képviselője tudja legszebben elszavalni Tompa Mihály regéjét, de természetesen más, ide vonatkozó irodalmi alkotást is elő lehetne adni. Bízom benne, hogy összefogással sikerül egy olyan hagyományteremtő

rendezvényt összehozni, amely egyrészt anyagi előnyöket biztosítana a helyi vállalkozóknak, másrészt erősítené az árokszálási polgárok kötődését lakóhelyükhöz.

Mielőbb védetté kellene nyilvánítani a Csörsz árok meglévő szakaszait Nagyrákon, az ágói út kanyarulata előtt, és a Gyöngyös-patak Visznek alatti kanyarulatánál.

*„Az ároknak tövénel
Ároktő most is áll
Borsodban, a Tiszának
Fűzlepte partinál.
S a hely, hol véget ére,
Néptől megszállva lőn,
Épülvén Árokszállás
Az áldott sík mezőn.”*

Tompa Mihály csodaszép regéjének utolsó négy sorát a Jászvidék című városi lapunk mottójává kellene tenni, minden szám címlapján szerepeltetni kellene.

Ezekkel a gondolatokkal, ötletekkel – természetesen – nem merítettem ki a lehetőségek tárházát. Bízom benne, hogy a város vezetése, a civil szervezetek, a vállalkozók és Árokszállás minden lakosa felismeri az eddig kiaknázatlan lehetőséget, és összefogással sikerül településünk javára hasznosítani ezt a régmúltból örökül hagyott kincset, a Csörsz árkát.

id. Frivaldszky János:

AZ OZORÓCZKYAK A JÁSZSÁGBAN

Eredet és megtelepedés

Az Ozoróczy régi nemesi család. Trencsén megyében Bán melletti Ozor, később Ozoróc, Ozorovce birtokosai. Első tulajdonosát, Hotszlovot 1234-ben említik. 1474-től főága felveszi az Ottlik nevet.¹

Jászberényben 1720-ban már jelen van az Ozoróczy család, 1745-ben a redempciókor földet vált meg.² Ecsalád feltétlenül a nemes Ozoróczyak egy ága lehet, bár a Jászságban nemességük elismertetését soha meg sem próbálták. Ez azonban egyáltalán nem meglepő, mert a redemptusok kiváltságai csaknem azonosak voltak a nemesekével. A család magát Ozoroszkynak nevezi, a környezete Ozoróczyknak, amint a magát Frivaldszkynak nevező családot addig nevezték a Jászságban Fridvalszkynak, amíg végül ők is elfogadták ezt a névmódosítást.

Az első két generáció

A családról az első adatunk az, hogy Jászberényben 1714-ben Ozoróczy András (1684k-1751) vargamester feleségül veszi Halasi Ferenc özvegyét, Bartal Erzsébetet. A házasságból három gyerek születik, akik közül egyséket Varga néven kereszteltek meg. Ozoróczy Ágnes (1716k. - 1781) Pecsényánszky Jánoshoz ment feleségül, Ozoróczy Erzsébet pedig Tóth Lőrinchez, majd megözvegyül, s 1764-ben végrendelekzik fél kötel szántóról és kaszálóról, valamint szőlő ingatlanról, továbbá három lóról és egy borjas tehénről. Nő létere iskolát végzett, nevét Ozoroszki Erzsébethnek írja alá. Az egyik tanúja bátyja, Ozoróczy János³ (1715-1790). Őt szintén kitanították, sőt, tanító lett, népszerű ember. 1760-ban szérűskertjét a város megveszi, majd ispotályt létesít rajta.⁴ Nemzetes címet viselt, sokszor újraválasztották a főbírói tisztségben, élete végéig szenátor volt. 1742-ben feleségül veszi Mizsei (Mizser) Erzsébetet (1724-1803), öt fiúkról és két lányukról (Erzsébet, sz. 1747. Anna, sz. 1751.) tudunk. A hosszú kort megélt Mizser Erzsébet 1801-ben végrendelekzik.

¹ LUKINICH 1937 III. 544 old.; FEKETE-NAGY 322. old.; SZLUHA 2006 469, 482. old.; Trencsén-megyében 1629-ben címeres levelet kap egy Ozoróczy alias Czimeney család is, amelynek kapcsolata a előbb említett családdal tisztázatlan. Trencsén-megyében 1725-1731-ben a nemesek közt ezek az Ozoróczyak már nem szerepelnek, (SCHNEIDER) a szomszédos Nyitra-megyébe költöznek át, mert ott 1731-ben, majd az 1754/55-as nemességvizsgálatkor elismerik az Ozoróczyak nemességét. (NAGY IVÁN VIII. 310.) Megtalálható 1836-ból az Ozoróczy család pecsétlenyomata Szatmár megye levéltárában is. (KEMPELEN VIII. 110. ; BILKEI GARZÓ 72.)

² FODOR, 186. old.;

³ SzL V.1.h Capsa 26. fas. 3. no. 7.

⁴ SUGÁRNÉ 2006 10-11. old.